

Šime Pilić (ur.)

Obrazovanje u kontekstu tranzicije: Prilozi sociologiji obrazovanja

Biblioteka Školskog vjesnika, knjiga 3., Split, 2008., 346 str.

Knjiga *“Obrazovanje u kontekstu tranzicije. Prilozi sociologiji obrazovanja”*, sadrži petnaest radova (od šesnaest autora), ranije objavljenih u časopisima i zbornicima u Hrvatskoj, a inspirirani izazovima tranzicijskog razdoblja u hrvatskom društvu. Knjigu je priredio Šime Pilić, koji je i sam autor jednog od priloga. Autori se u svojim priložima očituju na svjetski i europski kontekst glede perspektiva sociologije obrazovanja i suvremenog društvenog konteksta školstva i obrazovanja. Struktura sadržaja podijeljena je u četiri tematska dijela, kojima prethodi predgovor priređivača, a zatim slijede sažeci radova na hrvatskom i engleskom jeziku, bilješke o autorima/autoricama i bibliografska bilješka.

U prvom dijelu, *Teorijske perspektive obrazovanja*, tri su priloga. Prvi je rad Nenada Fanuka, pod naslovom *Kulturni kapital i simbolička moć: tri aspekta Bourdieuove teorije ideologije*, u kojem autor raspravlja o temeljnim konceptima Bourdieuove teorije, čiju jezgru čine povezani koncepti kapitala, polja i habitusa, te pojam simboličke moći (dominacije) i simboličkog nasilja. U odnosu na navedene koncepte Fanuko, između ostalog, posebno kontekstualizira pitanje obrazovanja i Bourdieuovu tvrdnju da pedagoške akcije u procesu obrazovanja reproduciraju strukturu distribucije kulturnog kapitala među grupama i klasama, doprinoseći tako reprodukciji socijalne strukture. U tom smislu ističe kako su i pedagoške akcije oblik simboličkog nasilja koje služi legitimaciji odnosa moći u društvu, odnosa koji su osnova pedagoške akcije.

O izazovima preobrazbe obrazovanja tranzicijskog razdoblja u Hrvatskoj nalazimo u radu *Tranzicijski problemi teorije obrazovanja: Funkcionalistička i konfliktna perspektiva*. Naglašavajući kako se jedan od problema tranzicijske sociologije odnosi na sociologijski relevantne pristupe u proučavanju obrazovanja uopće i njegove tranzicije, autorica Jadranka Goja raspravlja o dvijema najzastupljenijim teorijama i metodologijskim pristupima u proučavanju društva i obrazovanja, na funkcionalnu i konfliktnu. Najprije analizira njihove temeljne značajke i primjenjivosti u kontekstu tranzicijskog društva, a zatim zaključuje kako obje perspektive predstavljaju validne sociologijske pristupe i relevantne sociologijske teorije sa stajališta tzv. sociologije tranzicije (str. 55).

Copyright © 2010 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Institute for Social Research in Zagreb
Sva prava pridržana – All rights reserved

Slijedeći članak, pod naslovom *Sociologija obrazovanja – teorijsko-metodološki pristup*, prilog je Miroslava Vujevića. Osim objašnjenja pojma i određenja predmeta sociologije obrazovanja, autor daje uvid u vrste istraživanja i posebno obrazlaže teorijsko-metodološki pristup u sociologiji obrazovanja. Napominje da kao i svakoj znanstvenoj misli tako i u misli sociologije obrazovanja postoje tri razine mišljenja: logička, razina opće teorijske orijentacije i razina empirijsko-metodoloških postupaka (str. 67), koje u nastavku rada obrazlaže. U drugom dijelu rada Vujević razmatra različite pristupe u istraživanju unutar sociologije obrazovanja: historijsko-komparativnu metodu, idealni tip, funkcionalistički pristup, humanistički ili neofunkcionalistički pristup i normativnu teoriju u obrazovanju ili humani pristup.

Drugi tematski dio knjige, *Obrazovne perspektive u europskom kontekstu*, sadrži tri priloga. U prvom, *Pojam "europsko obrazovanje" i perspektive teorije edukacijskog transfera*, autorica Gordana Bosanac, prije svega, naglašava kako je nastalo mnogo nesporazuma u tumačenju i razumijevanju biti europske škole i tradicije europskog školskog sustava. Ali, svejedno ostaje činjenica o postojanju "povijesnog kontinuma europske odgojne i obrazovne prakse kao tradicije europske kulture, koja je školu oblikovala po mjeri dominantnih duhovnih tendencija tijekom čitavog europskog razvoja". Glede tendencija u svezi s uspostavljanjem europskog obrazovnog programa autorica posebno apostrofira artikulaciju pojma "kulturnoznanstveni obrazovni transfer", kojeg definira kao istraživački interes za specifične interakcije kulturalnog i edukacijsko-didaktičkog prostora (str. 94). U tom smislu zalaže se za teoriju edukativnog transfera koja ujedinjuje teoriju učenja i psihotransfera s teorijama edukacije i izgradnje sadržaja obrazovanja.

U prilogu pod naslovom *Europski identitet i visoko obrazovanje*, autorica Vera Turković usredotočuje se na projekt stvaranja europskog identiteta. U tom procesu obrazovanje je, drži autorica, oduvijek glavni transmiter kulture i stoga mu pripada važna uloga u dijalogu među kulturama (str. 107), pa se u ovom procesu obrazovanju i pridaje veliko značenje. Posebice se puno očekuje od visokog obrazovanja i nove uloge sveučilišta, što je, između ostalog, posebno naglašeno u Deklaraciji o harmonizaciji visokog školstva u Europi (Pariz, 1998.) i Zajedničkoj deklaraciji ministara obrazovanja (Bologna, 1999.), usvajanjem pojma "harmonizacija znanja" i sintagme "Europa znanja", a koji predstavljaju ključne točke u procesu izgradnje europske suradnje na području visokog školstva i potporu izgradnji europskog identiteta.

Re-formiranje obrazovne politike u Hrvatskoj prema "Europi znanja", autorice Denise Krbec, posljedni je prilog ovog tematskog dijela knjige. U radu se analizira značaj usvajanja priopćenja "Prema Europi znanja" (1997.), kojim se daju smjernice za usavršavanje koordinacije različitih obrazovnih politika i njihovih učinaka na razvoj ljudskog potencijala u Europi. Podsjećajući da su znakovite terminološke promjene kojima su praćeni procesi reformiranja pojedinih nacionalnih obrazovnih politika nastupile već na prijelazu iz 1980-ih u 1990-e godine, autorica daje i pregled analitičkih elemenata za ocjenu obrazovnih politika iz tog razdoblja. Za

postizanje efikasnijih i efektivnijih budućih odlučivanja o promjenama u obrazovnoj politici, autorica drži da je potrebna suglasnost oko: (1) svrhe i ciljeva obrazovne politike, (2) uključivanja obveza iz međunarodnih ugovora i sporazuma, (3) društvenih očekivanja oko postignutih rezultata "proizvodnje" obrazovanja i (4) društvene korisnosti postojećih i očekivanih organizacijskih rješenja u smislu tehnološkog unaprjeđenja na pojedinim obrazovnim razinama (str. 124-125).

Treći tematski dio, *Promjene obrazovanja, modernizacija i sociologija*, sadrži šest priloga. U prvom, pod naslovom *Škola između tradicije i modernizacije*, autor Ivan Cifrić elaborira tezu po kojoj je škola društveni instrument modernizacije te da i sama podliježe modernizaciji kao sredstvu inovacijske reprodukcije. U tom smislu moderna škola sve više sadrži obrazovnu, a manje odgojnu komponentu, što je u skladu s ciljevima modernog društva čija tehnička racionalnost postaje i kriterij valoriziranja edukativne racionalnosti u školi. S druge strane, pred školu se postavljaju i očekivanja glede "novog civiliziranja" koji, u okviru postojeće škole kao projekta moderne, stvaraju nove izazove. U skladu s navedenim tezama Cifrić zaključuje da se danas, kada je riječ o hrvatskoj školi, možda trebamo opredijeliti između učvršćivanja ili promjene zacrtanog pravca modernizacije škole, ali ne zaboraviti da i sama modernizacija sadrži unutrašnju kritičku slobodnu misao koja, između ostalog, propituje i smislenost same škole kao odgojne i obrazovne institucije.

Prilog Branislave Baranović, *Promjene obrazovnog diskursa u postsocijalističkoj Hrvatskoj*, donosi analizu promjena u strukturi srednjoškolskog diskursa u političkom sustavu postsocijalističke Hrvatske. Autorica se najprije fokusira na opća obilježja postsocijalističke transformacije, a zatim na njihove utjecaje na promjene u sferi obrazovanja. Ističe kako su se u području odgoja i obrazovanja idejne odrednice programa nove vlasti očitovale, prije svega, kao zahtjev za stvaranjem novog školskog sustava koji će biti u državotvornoj funkciji, oslobođen od idejnih i vrijednosnih pretpostavki socijalizma (str. 152). Zatim, u drugom dijelu rada, autorica daje pregled promjena u strukturi srednjoškolskih planova (uz rezultate empirijskih istraživanja) neposredno poslije i prije višestranačkih izbora 1990. godine. Nalazi rezultata upućuju na osnovne karakteristike tog preobražaja koje se mogu svesti na: opće usmjerenje prema proklamiranoj dezideologizaciji obrazovne politike u odnosu na prethodni sustav, ali, u suštini, u pravcu prevlasti etnonacionalne ideologije nad proklamiranom liberalnom demokracijom.

U povodu devedesete obljetnice uvođenja predmeta Sociologija obrazovanja u sveučilišnu nastavu u svijetu, Šime Pilić priložio je rad pod naslovom *Nastava sociologije obrazovanja u Hrvatskoj*. U uvodu daje pregled glavnih događaja vezanih za same početke izvođenja nastave sociologije obrazovanja, gdje se posebno ističe 1907. godina i profesor Henry Suzzallo, s njegovim prvim predavanjem iz ovog predmeta održanog na sveučilištu Yale u Sjedinjenim Američkim Državama. Autor također naglašava i nezaobilaznu ulogu Emile Durkheima i njegova predavanja iz moralnog odgoja koja je održao nekoliko godina i prije Suzzala. Sadašnju situaciju Pilić ilustrira pregledom praksi izvođenja nastave sociologije (odgoja i) obrazovanja i psihologije (odgoja i) obrazovanja na nastavničkim studijima u zemljama Eu-

ropske unije i na svim hrvatskim sveučilištima. Iako evidentira da je ovaj predmet zastupljen na svim nastavničkim studijima i na drugim fakultetima na kojima se obrazuju profesori, napominje i kako je istovremeno primjetna i tendencija njegova potiskivanja odnosno gubljenje iz vida činjenice da svojim sadržajem spada u temeljna nastavna umijeća i osnove nastavničke profesije.

U kratkom prilogu Nikole Skledara, *Odgoj i izobrazba kao sastavni dio kulture*, obrađuje se odnos pojmova odgoj i izobrazba i njihova povezanost. U tom kontekstu Skledar naglašava kako je izobrazba nerazdvojno povezana i komplementarna s pojmom odgoja, a isto tako izvodi i povezanost i uzjamanost između “izobrazbe” i “kulture”, te slijedom toga i generalnu upućenost pedagogije na antropologiju. Jer, kako na kraju zaključuje, antropologijska misao je aktivna sastavnica svakog društva i kulture, znači i odgoja i izobrazbe (str. 180).

O dimenzijama obrazovanja u suvremenom društvu raspravlja se u prilogu Antuna Šundalića, *Obrazovanje – od statusnog simbola do egzistencijalne nužde*. U suvremenim okolnostima kada se, kako autor naglašava, životni izbor primarno shvaća kao izbor obrazovanja, a onda i buduće profesije, karijere i socijalnog statusa, obrazovanje je dobilo novu ulogu. Tako edukacija, kompetencija i kompeticija postaju vrijednosti koje su neodvojive i nezaobilazne u aktualnoj socijalizacijskoj matrici postindustrijskog društva (str. 181). Autor u radu podsjeća i na različite uloge obrazovanja kroz povijest, da bi nas uveo u današnjicu i očekivanja u odnosu na sutrašnjicu. U tom kontekstu posebno ističe rezultate empirijskih istraživanja o očekivanjima naše javnosti prema potrebi za obrazovanjem glede traženja rješenja problema današnjice. Izdava rezultate koji govore o sve prisutnijoj percepciji važnosti diplome, visokom povjerenju u znanstvene institucije, kao i o nezadovoljstvu postojećom razinom kulture i niskom razinom uključenosti stanovništva u različita građanska udruženja.

U slijedećem radu pod naslovom *Fenomen obrazovanja u suvremenim udžbenicima sociologije*, autor Adnan Tufekdžić iznosi sociološku analizu fenomena obrazovanja kod suvremenih autora udžbenika iz sociologije koji se primjenjuju na sveučilištima u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama. Na uzorku od devet udžbenika, a primjenom metode analize sadržaja, autor je kritički i komparativno analizirao teorijska stajališta i prezentirao rezultate s područja obrazovanja u navedenim udžbenicima. Generalna hipoteza odnosila se na očekivanje da se autori tih udžbenika bitno ne razlikuju u svojim teorijskim gledištima i stavovima, kao i da se ne razlikuju ni najvažnija i najaktualnija pitanja iz obrazovanja, što je istraživanjem i potvrđeno. Od ostalih rezultata istraživanja zanimljivo je istaknuti da je analizom utvrđeno kako u navedenim udžbenicima nisu obrađeni problemi odgojnog fenomena (interkulturalni odgoj, seksualni odgoj i sl.) koji su u tijesnoj vezi s obrazovanjem, kao i da sociološka dimenzija odgoja nije zastupljena u razmatranjima problemâ obrazovanja.

Četvrti tematski dio knjige, *Obrazovanje, znanje, zapošljavanje i održivi razvoj: Perspektive u Hrvatskoj*, sadrži tri priloga. Prvi, pod naslovom *Uloga obrazovnog*

sustava u postizanju zapošljivosti i konkurentnost radne snage u Hrvatskoj, autora Predraga Bejakovića, donosi teorijski okvir i nastoji objasniti ulogu obrazovanja u postizanju zapošljivosti i konkurentnosti radne snage te razmotriti stanje u Hrvatskoj. Nakon uvodnih napomena autor definira pojmove zapošljivosti i konkurentnosti. Zatim izlaže bitna obilježja stanja u Hrvatskoj, među kojima se ističe procjena da su obrazovna struktura stanovništva i zaposlenih u skladu s potrebama gospodarstva, kao i da su motivirana i zapošljiva radna snaga bitne odrednice konkurentnosti i gospodarskog razvoja (str. 212). Glede odnosa sustava obrazovanja i postojećeg stanja Bejaković drži da je radna snaga u Hrvatskoj ipak nedovoljno kvalificirana ili nedogovarajuće kvalificirana za potrebe suvremenog tržišnog gospodarstva. Što se tiče stavova hrvatskih poslodavaca u pogledu stručnosti, znanja i obilježja zaposlenih, rezultati istraživanja upućuje na slijedeće: iako je značajan dio poslodavaca zadovoljan znanjima i stručnostima svojih zaposlenika, ipak zavidan dio to nije, pa se preporuča bolje usklađivanje obrazovnih programa s potrebama tržišta rada. Rad završava preporukama za reformu nastavnog plana i programa te obrazovnog sustava Hrvatske, a na temelju različitih istraživanja i studija Svjetske banke (posebice iz 2002.) i OECD-a (iz 2003.).

Ovaj tematski dio nastavlja se prilogom Vladimira Laya, pod naslovom *Integralna održivost i učenje*, u kojem se problematizira odnos integralne održivosti kao kriterija, cilja i održivog razvoja kao projekta/procesa te procesa odgajanja (o društvenim vrednotama) i učenja (znanja). U prvom i drugom poglavlju rada autor analizira hrvatski i planetarni društveni kontekst ovog odnosa te zaključuje kako se razvijena društva detaljno bave nizom pitanja održivosti – kako razvojno tako, paralelno, i odgojno-obrazovno, a da se Hrvatska nalazi u situaciji u kojoj bi trebala vlastitom ubrzanijom modernizacijom započeti s novim valom odgajanja i učenja za održivost i održivi razvoj. U trećem i četvrtom poglavlju rada Lay nudi i inicijalni prijedlog tema za procese odgajanja i učenja za integralnu održivost i održivi razvoj. Ovdje, između ostalog, ističe kako bi odgajanje i učenje za održivost trebalo predstavljati tip učenja koji ide “preko” razine usvajanja i širenja (racionalnih) znanja i trudi se oko pomaka u svijesti ljudi (str. 241). Nezaobilazna u autorovom napatku je i napomena kako se navedeno postiže grupiranjem posebnih znanja i tema, kao i umrežavanjem raznovrsnih sektora, različitih tipova i profila znanja.

U posljednjem prilogu ove knjige, pod naslovom *Nova proizvodnja znanja: Perspektive u Hrvatskoj*, autorice Jasminka Lažnjak i Jadranka Švarc polaze od teze da je pojava gospodarstva znanja u 90-im godinama prošlog stoljeća, s jedne strane, i potreba izgradnje nacionalne gospodarske konkurentnosti, s druge strane, podrazumijevala radikalne promjene u tradicionalnom sustavu znanstvenih i sveučilišnih istraživanja u Hrvatskoj. Stoga pokušavaju odgovoriti na pitanje – je li u Hrvatskoj potrebno postojeći tradicionalni znanstveni sustav transformirati u novu proizvodnju znanja i je li to uopće moguće?. Autorice prepoznaju dva elementa u prilog potrebe nove proizvodnje znanja. Prvi element odnosi se na neupitnu činjenicu da Hrvatska svoj razvoj treba temeljiti na tehnološkom razvoju, koji pretpostavlja i iskorištavanje vlastitih znanstvenoistraživačkih i izobrazbenih potencijala, čime nova proizvodnja znanja postaje preduvjetom razvoja. Drugi element odnosi

se na činjenicu da najveći rast i razvoj ostvaruju zemlje u kojima je veza industrije i znanosti izravna, regulirana tržišnim zakonitostima ponude i potražnje, te u kojima industrija izravno financira razvoj i istraživanja prema vlastitim potrebama. Pored zaključne teze prema kojoj autorice zaključuju da je nova proizvodnja znanja potrebna Hrvatskoj, istovremeno postavljaju i pitanje – što bi se dogodilo s hrvatskom znanošću kada bi se ulaganje u znanost prepustilo tržišnoj ponudi i potražnji bez intervencije države?. U svezi s tim sugeriraju da bi zadaća inovacijske politike u Hrvatskoj trebala biti – stvoriti takve integrativne veze (tijekove znanja) između znanosti i gospodarstva koji će dovesti do akumulacije tehnoloških i inovativnih sposobnosti poduzeća (str. 278).

Osim činjenice da su prošla više od dva desetljeća od izlaska prethodnog zbornika iz sociologije obrazovanja, za koji je izbor i komentare uradio Sergej Flere, a što u predgovoru knjizi ističe i priređivač ovog izdanja, veliki broj priloga koji analiziraju najrecentnije teme iz sociologije obrazovanja u kontekstu tranzicije hrvatskog društva i globalnih društvenih promjena čine ovu knjigu više nego dobro došlom za izvođenje nastavnog programa iz sociologije obrazovanja, kao i za znanstvenu i stručnu javnost koja se bavi problematikom školstva, odgoja i obrazovanja, te obrazovnih perspektiva u hrvatskom društvu.

Ivanka Buzov